

Jaroslav David (Ostrava) – Agata Rupínska (Ostrava)

VARIANTY A VARIOVÁNÍ ZEMĚPISNÝCH NÁZVŮ V ČESKÉM POLITICKÉM DISKURZU 1945–1989¹

PLACE NAMES VARIANTS AND VARIATION IN THE CZECH POLITICAL DISCOURSE IN THE 1945–1989 PERIOD

The study is aimed at variants and variation of place names in the Czech political discourse in the period between 1945 and 1989. It is illustrated with the place names *Podkarpatská Rus* / *Zakarpatská Ukrajina* (Carpathian Ruthenia / Zakarpatia), *Bahía de Cochinos* / *Zátoka svini* (Bahía de Cochinos / Bay of Pigs), and *Falklandy* / *Malvíny* (the Falkland Islands / Islas Malvinas). The usage of a particular form (variant) and the substitution of a place name for its variant reflect the process of their politicization and ideological presentation in that-time political journalism. It also shows their usage in symbolic and metaphorical ways through their occurrences in specific collocations. The analysis is based on the *Rudé právo* newspaper, the official medium of the Communist Party of Czechoslovakia.

Key words

place names; exonyms; Czech language; opinion journalism; variants; collocation analysis; political discourse

Klíčová slova

toponyma; exonyma; čeština; publicistika; varianty; kolokační analýza; politický diskurz

1. Úvod

Specifikem a charakteristickým rysem české onomastiky je zkoumání vlastních jmen nikoliv jako izolovaných pojmenovacích jednotek, s důrazem na jejich etymologii, ale jako významné součásti mezilidské komunikace (Šrámek, 1999, s. 50–51; Šrámek, 2007, s. 422; Pleskalová, 2016). Právě z pragmaticko-komunikačního přístupu vychází i následující studie, která se zabývá variantami a variováním toponym v české publicistice v letech 1945–1989, a to na příkladu tří zeměpisných názvů, *Podkarpatská Rus* / *Zakarpatská Ukrajina*, *Bahía de Cochinos* / *Zátoka svini*² a *Falklandy* / *Malvíny*.

Zmíněná tři toponyma nebyla zvolena náhodně – jde o dobově exponované geografické názvy, jejichž varianty odrážely především ideologickou prezentaci

¹ Poděkování autorů patří anonymním recenzentům, kteří svými podněty a otázkami přispěli k definitivní podobě článku.

² Toponymum zapisujeme *Zátoka svini* s ohledem na fakt, že i výraz *zátoka* je součástí propriálního pojmenování – srov. zápis *zátoka Svini*, kde první složka názvu je hodnocena jako apelativum, druhá jako proprium (Prošek, 2015, s. 94).

reality a její proměny. V případě *Podkarpatské Rusi / Zakarpatské Ukrajiny* – území, které až do sklonku druhé světové války bylo součástí Československa, posléze bylo připojeno k Sovětskému svazu – nás zajímalo, zda a jak změna státoprávního postavení regionu byla reflektována v jeho pojmenování nejen v době změny samotné, ale i později. Další dvě lokality, respektive jejich variantní pojmenování – *Bahía de Cochinos / Zátoka sviní* a *Falklandy / Malvíny* – jsme do naší analýzy zařadili proto, že obě místa představovala v době studené války „hotspots“ konfrontace mezi Východem a Západem. Naším cílem bylo na příkladu těchto variant a jejich detailní analýzy ilustrovat obecný princip, který se v moderních dějinách objevuje poměrně často – preference jedné ze dvou či více podob geografického pojmenování slouží jako prostředek propagandy, ať už vyjádření politického postoje či soupeření, deklarace územního nároku nebo např. eliminace připomínky negativní historické skutečnosti, a to v jednojazyčném i vícejazyčném kontextu, např. *Olše/Olza, Mandžusko/Dongbei, Jihočínské moře / Východní moře, Japonské moře / Východní korejské moře / Korejské moře, Tchaj-wan / Tchaj-wan (Čína)* (srov. též Eller – Hackl – Lupták – Klemensová, 2019, 2020).

V centru naší pozornosti však nejsou pouze varianty vlastních jmen a jejich výskyty, ale rovněž jejich tematizace. Tou rozumíme použití pojmenování v jiné než objektověreferenční funkci, což se odráží v kolokacích sledovaných názvů (viz David, 2013, 2014, 2017; David – Davidová Glogarová, 2016, 2017, 2019a, 2019b). Vedle základních a z hlediska výskytu běžných kolokací (tzv. usual collocations) toponyma, které jsou dány jeho objektověreferenční funkcí – např. s místními předloškami, typ *v Ostravě, z Ostravy, do Ostravy*, popř. bezpředložkové kolokace, typ *Ostrava 13. 3. 2020*, nacházíme vlastní jméno také v kolokacích, které označujeme jako neběžné (tzv. unusual collocations). Jedná se o souvskyty s adjektivy a zájmeny (*černá/zelená/naše Ostrava*), slovesnými tvary (*Ostrava si odvezla cenné tři body / Ostrava je připravena*), se substantivy v postpozici ve funkci neshodného atributu (*Ostrava socialismu/věrejška*) apod. V jejich případě je objektověreferenční funkce propria modifikována, potlačena, často dokonce zcela eliminována ve prospěch např. symbolického, metaforického (včetně personifikace) nebo metonymického užití toponyma. To s sebou nese i oslabení či významnou proměnu jeho původní propriální sémantiky, často např. její zúžení na jeden podstatný rys – např. ‚místo známé událostí/osobností/vlastností‘, nikoliv ‚místo ležící na řece XY, správní centrum regionu, počet obyvatel, průmysl, památky apod.‘.

Protože se zaměřujeme na období socialistického Československa, základní pramen pro naši analýzu představuje deník *Rudé právo*, ústřední tiskový orgán Komunistické strany Československa, z období 1945–1989 (ročník 25–69; dále jako RP). Tento pramen jsme si zvolili jednak proto, že se jedná o nejdůležitější deník sledovaného období – předpokládali jsme tedy, že vzhledem ke svému rozsahu i periodicitě nejlépe zachytí události, na nichž se sledované procesy manifestují, jednak byla důvodem volby *Rudého práva* jeho dostupnost. Data jsme získali

ruční excerpce lemmat (souboru všech tvarů) sledovaných výrazů prostřednictvím vyhledávání v databázi *Kramerius*, dostupné v Národní knihovně ČR v Praze, a dále z *Digitálního archivu literárních a kulturních časopisů Ústavu pro českou literaturu AV ČR*, v. v. i.

2. Podkarpatská Rus – Zakarpatská Ukrajina

2.1 Historický kontext

Oblast na jihozápadě dnešní Ukrajiny, vklíněná mezi Polsko, Slovensko, Maďarsko a Rumunsko, byla v českém prostředí před rokem 1918 označována mnoha jmény, např. *Uherská Rus*, *Karpatská Ukrajina* nebo *Příkarpatská Rus* (podrobněji Rychlík – Rychlíková, 2016, s. 8–10). Do českých a československých dějin pak významně vstoupila v roce 1919, kdy byla na základě smlouvy uzavřené v St. Germain-en-Laye v rámci pařížské mírové konference připojena k mladé Československé republice s příslibem pozdější autonomie; trianonská smlouva v roce 1920 tento stav potvrdila. Československá ústava (1920, *Podkarpatská Rus*), zemské zřízení (1927, *Země podkarpatoruská, samosprávné území Podkarpatské Rusi*) a další zákony první Československé republiky užívaly označení *Podkarpatská Rus*, popř. jednoslovné pojmenování *Rusínsko* (Rychlík – Rychlíková, 2016, s. 7–12). Po necelých dvaceti letech přináležitosti k Československu (na konci třicátých let) bylo území v březnu 1939 připojeno k Maďarsku jako výsledek zániku československé státnosti a soupeření maďarských nároků a silícího ukrajinského nacionalismu.

Už v prvních letech druhé světové války bylo zřejmé, že země bude po osvobození připojena k Sovětskému svazu. Fakticky se tak stalo hned na podzim 1944, kdy zde proběhly „svobodné“ volby pod dohledem sovětské moci; de iure pak *Podkarpatská Rus*, nyní označovaná už *Zakarpatská Ukrajina*, byla vtělena jako *Zakarpatská oblast* Ukrajiny do Sovětského svazu na základě *Smlouvy mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o Zakarpatské Ukrajině* ze dne 29. 6. 1945 (Pop, 2005, s. 152–165). Region, který spisovatel Ivan Olbracht obrazně označil na počátku třicátých let ve své stejnojmenné reportážní knize *Země beze jména* (Olbracht, 1932), tak znovu ztratil své pojmenování. „Ta země jest ještě beze jména. Či, lépe řečeno, má jich příliš, aby je mohla mítí. [...] Každé z těchto jmen má ostré a zcela určité politické ražení“ (Olbracht, 1932, s. 73).

2.2 Podkarpatská Rus vs. Zakarpatská Ukrajina

V případě variant *Podkarpatská Rus* / *Zakarpatská Ukrajina* je třeba pro lepší pochopení vývoje preferencí konkrétních podob začít výklad již v době druhé světové války, kdy se rozhodovalo o dalších osudech sledovaného regionu. Jak jsme

vedli výše, už od konce třicátých let 20. století bylo zřejmé, že kromě maďarského nároku na „zemi beze jména“ zde byl i nárok sovětský, prezentovaný jako snaha sjednotit oblast s Ukrajinou na základě vykonstruovaného etnického principu (Pop, 2005, s. 152; Rychlík – Rychlíková, 2016, s. 9). Československá exilová vláda v Londýně v čele s prezidentem Edvardem Benešem sovětské kroky vedoucí k získání území postupně více méně trpně akceptovala. Proměnu situace dobře ukazují varianty názvu použité ministrem zahraničí Janem Masarykem v rozhlasových projevech z Londýna. V dubnu 1944 ministr Masaryk ještě použil označení *Podkarpatsko*, ale v říjnu a v prosinci téhož roku, tedy v době, kdy byla oblast fakticky ovládána sovětskou mocí, již hovořil o *Karpatských Ukrajincích* a použil adjektivum *karpatokrajínští* [demokraté – pozn. autorů] (Masaryk, 1948, s. 274, 289, 295). Pro srovnání – v textech Klementa Gottwalda, hlavního představitele komunistického exilu v Moskvě, se podoba *Podkarpatsko* objevila pouze v článku z července 1939 (Gottwald, 1954a, s. 21–23, 26), *Podkarpatská Rus* v projevech v březnu a září 1943 (Gottwald, 1955, s. 77, 233), jinak byly důsledně používány formy *Podkarpatská Ukrajina* nebo *Zakarpatská Ukrajina* (např. Gottwald, 1954a, s. 39, 280; 1954b, s. 124, 207; 1955, s. 232, 246); taktéž v článkách ilegálního *Rudého práva* se forma *Podkarpatská Rus* objevila pouze v dubnu 1941 (RP-ilegal, 1971, s. 171), zatímco v únoru 1945 bylo území označováno již jako *Karpatská Ukrajina* (RP-ilegal, 1971, s. 542, 545). Naproti tomu v textech exilového prezidenta Edvarda Beneše se podoby *Podkarpatská* nebo *Zakarpatská Ukrajina* vůbec nevyskytují (Beneš, 1946) – Beneš důsledně používal formu *Podkarpatská Rus*.

Zaměříme-li se na *Rudé právo* z roku 1945, kdy došlo k připojení území k Sovětskému svazu, vidíme, že z 18 výskytů pojmenování oblasti (včetně jednoho případu s oběma variantami vedle sebe) byla pouze 1× použita podoba *Podkarpatská Rus* (uvedena v závorce jako ekvivalent názvu *Zakarpatská Ukrajina*), 1× *Zakarpátí* a 16× *Zakarpatská Ukrajina*. Dobové propagandistické vnímání a prezentace celé záležitosti jako nastolení náležitého stavu ilustruje citace z článku nadepsaného výstižně *Dávný sen ukrajinského národa splněn*, který vyšel záhy po uzavření československo-sovětské smlouvy: „V kyjevských závodech se konaly spontánní schůze, na nichž dělnictvo projevilo svou radost, že Zakarpatská Ukrajina se opět vrátila do velké sovětské rodiny“ (RP 3. 7. 1945, s. 2).

Kromě již uvedeného jednoho výskytu podoby *Podkarpatská Rus* v roce 1945, nalezneme dalších 37 výskytů v pozdějších letech (do roku 1990), přičemž 19× se vyskytuje kolokace s výrazy *někdejší*, *tehdejší*, *bývalá*, dokonce *takzvaná*; pro srovnání – podoba *Zakarpatská Ukrajina* se ve sledovaném období objevila 379×. Výjimky, kdy bylo toponymum *Podkarpatská Rus* použito bez hodnotícího přívlasktu, představuje užití názvu jako součásti chrématonyma, např. *stal se předsedou Spolku primářů na Slovensku a Podkarpatské Rusi* (RP 2. 6. 1984, s. 3), nebo v citacích dobových pramenů. Nicméně, postupná detabuizace období první Československé republiky, nejen v důsledku uvolňování politické situace, ale i v souvis-

losti s oslavami sedmdesátého výročí vzniku Československa v roce 1988, tématu Podkarpatské Rusi znovu otevírala prostor. V *Rudém právu* v rubrice *Na dotaz čtenáře* vyšel článek *Zakarpatská Ukrajina* (RP 29. 12. 1988, s. 5) popisující historické proměny názvu i osudy území ve 20. století, byť samozřejmě dobově tendenčně: „Podkarpatská Rus je starší a dnes neužívaný název Zakarpatské Ukrajiny. [...] Po první světové válce se revoluční síly lidu Zakarpatska orientovaly na sovětskou Ukrajinu. [...] Po osvobození sovětskou armádou na podzim roku 1944 se mezi obyvatelstvem Zakarpatska začalo rozvíjet hnutí za sjednocení s Ukrajinskou sovětskou socialistickou republikou. [...] Připojení Zakarpatska k Ukrajinské SSR bylo přáním zakarpatských Ukrajinců a v žádném případě neznamenalo naprosté zprethání vztahů k Československu“ (Bilavčíková, 1988).

3. Bahía de Cochinos – Playa Girón – Zátoka sviní

3.1 Historický kontext

Bahía de Cochinos je vlastní jméno zeměpisné, které pojmenovává mořskou zátoku v jihozápadní části Kuby. V zátocce se nachází rekreační středisko *Playa Girón*, jež je nazváno po dobyvateli ze 17. století, pirátu Gilberto Girónovi. Do obecného povědomí toponymum *Bahía de Cochinos* vešlo v dubnu 1961, kdy došlo k vojenské invazi označované jako *invaze v Zátocce sviní* (anglicky *Bay of Pigs invasion*, španělsky *la batalla de Girón / Playa Girón*, polsky *inwazja w Zatoce Świń*, rusky *операція в бухте Кочинос / высадка в заливе Свиней*). Ráno 17. 4. 1961 se v zátocce vylodila brigáda kubánských exulantů, které podporovala a financovala americká administrativa a CIA. Cílem operace bylo svržení komunistického diktátora Fidela Castra (Fiala, 2016, s. 126–127). Invaze rychle skončila porážkou – už 19. 4. 1961 byli kubánští exulanti rozdraceni. V tomto období, jako odraz pozornosti, již k sobě lokalita přitáhla, se začaly objevovat překlady endonyma *Bahía de los Cochinos*. V českém prostředí byla a je zátoka označována jako *Zátoka sviní* (anglicky jako *the Bay of Pigs*, polsky *Zátoka Świń*, rusky *залив Свиней*); novost toponyma odráží i jeho rozkolísaná pravopisná podoba (velká písmena). Tato překladová exonyma je možné vnímat rovněž jako hodnocení i interpretaci (viz dále) jedné z dramatických událostí studené války; vítězství zajistilo Castrovi velikou popularitu a bylo vnímáno nejenom jako úspěch kubánské revoluce, ale i jako vítězství Latinské Ameriky v boji se Spojenými státy americkými (Polišenský, 1964, s. 202–209; Fiala, 2016, s. 126–127).

Překlad názvu *Zátoka sviní* je z hlediska věcného zavádějící, protože původní jméno neobsahuje žádnou složku, která by měla něco společného s prasaty nebo sviněmi. *Bahía* je španělsky ‚zátoka‘, *cochino* je výraz používaný na Kubě pro mořskou rybu (*Balistes vetula*), jež obývá korálový útes u pobřeží této zátoky; mylným překladem však došlo ke ztotožnění pojmenování ryby (česky *ostenec chřestivý*) se španělským výrazem *cochino* s významem ‚špinavý; prase‘.

3.2 Bahía de Cochinos vs. Zátoka sviní

Jak jsme uvedli výše, *Zátoka sviní* po neúspěšné invazi získala popularitu také v Československu; československá komunistická strana aktivně podporovala Fide-la Castra nejen politicky, ale také dodávkami zbraní, aut a autobusů (Fiala, 2016, s. 127–131). Analýza publicistiky *Rudého práva* z období 1945–1989 ukázala, že se o *Zátoce sviní* začalo hovořit až po vylovení kubánských exulantů na kubánském pobřeží. Celkově jsme našli 71 výskytů vlastního jména *Zátoka sviní* – 6× v šedesátých, 52× v sedmdesátých a 13× v osmdesátých letech. Toponymum *Playa Girón*, popř. *pláž Girón* se objevilo v daném kontextu ve sledovaném období pouze 8×, a to 1× v šedesátých, 5× v sedmdesátých a 2× v osmdesátých letech; forma *Bahía de Cochinos* 2×. První zmínka v *Rudém právu*, která dokládá přeložený název, pochází z 4. 4. 1965; do té doby se psalo o *invazi na Kubu* (RP 18. 4. 1961, s. 6), nebo bylo používáno španělské endonymum *Bahia de los Cochinos* (RP 17. 8. 1964, s. 3).

Analýza ukázala, že kolokace vlastního jména *Zátoka sviní* plnily několik funkcí. *Zátoka sviní* měla vždycky působit jako negativní hodnocení americké strany konfliktu, americké vlády a vůbec Západu, a to s využitím pejorativního významu výrazu *svině* a s důrazem nikoliv na jeho funkci v označení geografického objektu (výskyt takto označované ryby), ale v přeneseném významu (hodnocení invaze). Proto se v materiálu vyskytují pouze kolokace zdůrazňující záporné charakteristiky strůjců invaze, např. *Američané jako agresivní síly v Zátoce sviní* (RP 30. 12. 1971, s. 7), *invaze v Zátoce sviní jako divoké dobrodružství Kennedyho vlády / dobrodružství made in CIA* (RP 22. 9. 1973, s. 6; 8. 2. 1975, s. 6). V tomto duchu tematizoval toponymum rovněž článek šéfredaktora *Rudého práva* Zdeňka Hořeního bilancující posledních 15 let vývoje Kuby: „Podvečer Nového roku na Kubě mě zastihl na břehu Zátoky sviní. Tak zní doslovný překlad tří španělských slov, přesně opsaných z kubánské mapy, Bahía de Cochinos. Ne právě poetický název jinak kouzelné zátoky před lety dostatečně hlasitě obletěl svět a vešel do historie jako místo jedné americké truchlohry“ (RP 4. 1. 1973, s. 6). *Zátoka* a její jméno měly symbolizovat a připomínat agresivitu politiky Spojených států amerických: *ozbrojená intervence / kontrarevoluční pokus / zkrachovaná invaze / nezdařilá invaze / ozbrojený útok / průšvihy v Zátoce sviní*.

S cílem dehonestovat strůjce akce byla kromě výrazu *svině* v názvu lokality také používána pojmenování invazních vojáků výrazy označujícími negativně vnímaná zvířata, či hmyz: *zkrachovala invaze „červů“ v zátoce Sviní* (RP 8. 2. 1973, s. 6); *také proti nám se ještě stokrát vztyčí ze Zátoky sviní cizí kobry pomazané blátem vlastních dějin* (RP 21. 11. 1981, s. 5). Naproti tomu v souladu s tehdejší politickou orientací Československa byli kubánští vojáci a kubánská vláda vždy prezentováni kladně: *Vlastenecké odhodlání v zátoce Sviní, na Playa Giron a všude jinde* (RP 31. 3. 1973, s. 6); *Companier Antonio, dělník ze Zátoky sviní* (RP 17. 4. 1974, s. 6); *bojoval proti interventům v zátoce Sviní* (RP 31. 3. 1973, s. 6). Jméno

zátoky rovněž symbolizovalo hrdinství obránců socialismu a jejich vítězství nad americkou vojenskou intervencí: *Pláž Girón – symbol hrdinství* (RP 17. 4. 1974, s. 6).

O *Zátoce svini* se v *Rudém právu* nejvíce psalo v sedmdesátých a osmdesátých letech, přitom často v souvislosti s jinými vojenskými událostmi studené války: *Tak například intervence v Libanonu 1958, invaze do Zátoky svini 1961, tonkinský „incident“ 1964, intervence v Dominikánské republice 1965 [...]* (RP 1. 3. 1973, s. 6); [CIA – pozn. autorů] *poskytovala tajné informace o invazi do Libanonu, do Zátoky svini, o Kubě a Vietnamu prezidentu Nixonovi pro jeho vlastní politické cíle* (RP 12. 6. 1975, s. 7). Jméno zátoky a připomínka událostí z roku 1961 sloužily jako výstraha před americkým imperialismem a nebezpečnou politikou Západu.

V přeneseném významu se pojmenování *Zátoka svini* objevuje ve stejné době také v české toponymii. Jako neoficiální hanlivý název označovalo vilovou čtvrť s ateliéry prorežimních výtvarníků v Praze-Braníku. Po roce 1989 se s ním pak setkáváme opět jako s dehonestujícím označením, tentokrát „radnice na Praze 10 spjaté se zkorumpovanými politiky“ (Nejedlý – Šofar, 2018, s. 158).

4. Falklandy – Malvíny

4.1 Historický kontext

Falklandy (Falkland Islands) jsou souostrovím, které se nachází přibližně 500 kilometrů východně od pobřeží Argentiny v jižním Atlantiku; od roku 1833 jsou zámořským územím Velké Británie. Již od 18. století byly tyto ostrovy místem soupeření Velké Británie, Francie, Španělska a posléze také Argentiny – důležitost *Falkland/Malvín* není v počtu osadníků (druhá nejnižší hustota zalidnění na světě), ale je dána jejich strategickou polohou a zejména bohatými zásobami ropy ve falklandském šelfu (Lisińska, 2009). Navzdory faktu, že ostrovy patří pod Spojené království Velké Británie a Severního Irska, Argentina se nikdy svého nároku nevzdala a považuje je za součást svého národního dědictví (Hrbek, 1999, s. 7–13; Liščák, 2009, s. 234–236). Oficiálním argentinským názvem, který pojmenovává falklandské souostroví, je forma *Islas Malvinas*, jež je do češtiny adaptována jako *Malvíny*.

Ostrovy upoutaly světovou pozornost v roce 1982, kdy vypukla nevyhlášená válka o *Falklandy/Malvíny* (anglicky *Falklands War*, španělsky *Guerra de las Malvinas / Guerra del Atlántico Sur*, rusky *Мальвинская война*) mezi Argentinou a Velkou Británií. Argentinská vojenská junta v čele s generálem Leopoldem Galtierim zahájila 2. 4. 1982 invazi, jejímž cílem bylo znovuoživení argentinské nadvlády nad těmito územími. Boje netrvaly dlouho, už 14. 6. 1982 byly argentinské síly rozdraceny a konflikt oficiálně skončil (Hrbek, 1999, s. 80–104). Lze říct, že se válka o *Falklandy* v mnohém podobala invazi v *Zátoce svini* – oba konflikty byly součástí studené války a oba byly vyhraněně ideologicky prezentovány, což se odrazilo i ve variantnosti používaných toponym.

4.2 Falklandy vs. Malvíny

Československo, jako satelitní stát Sovětského svazu, samozřejmě vyjádřilo podporu argentinskému nároku na *Malvíny*. Z tohoto důvodu jsme předpokládali, že se v materiálu dobové publicistiky anglická podoba jména ostrovů – *Falklandy* – nebude vyskytovat vůbec, nebo jen zřídka. Název *Falklandy* se však v analyzovaném materiálu objevuje 92×. Kromě toho jsme našli 36 výskytů zdvojeného názvu *Falklandy (Malvíny)*. Tyto podoby jsou používány do 5. 5. 1982 – později jsou nahrazeny argentinskou formou *Malvíny*, která se v *Rudém právu* objevuje 405×. Důvody osvětluje článek Zdeňka Porybného nazvaný *Proč Malvíny* (RP 8. 5. 1982, s. 6), který se v reakci na čtenářský dotaz změně používaného názvu věnoval a vysvětloval její ideologickou motivaci: „Nejde přirozeně o žádné ‚pletení hlav čtenářům‘, ale o vyjádření politického vztahu k této mezinárodní otázce. Jméno Falklandské ostrovy, Falklandy [...] je historicky spojeno s britskou koloniální nadvládou nad ostrovy. [...] Československo považuje spolu s mnoha dalšími zeměmi koloniální status těchto ostrovů za anachronismus, za přežitek, a žádá respektování příslušné dekolonizační rezoluce Valného shromáždění OSN. To jsou rozhodující důvody, proč také Rudé právo přešlo v souvislosti s dramatickým vyhocením britsko-argentinského sporu od názvu Faklandské ostrovy na Malvínské, Malvíny“ (viz též Kopřivová – Power – Vollamová, 2015, s. 35).

Výrazy použité v kolokacích obou variant názvu mají hodnotící význam a v obou případech převažuje záporné hodnocení britské strany konfliktu: *Británie zvolila násilí na Falklandech (Malvinách)* (RP 27. 4. 1982, s. 1); *britská námořní blokáda Falkland* (RP 13. 4. 1982, s. 1); „*svobodominlé*“ *invaze britských vojsk na Malvíny* (RP 7. 4. 1983, s. 1). Kladné hodnocení se objevuje v případech, pokud se jedná o Argentinu a argentinské vojenské operace: *ve spravedlivém boji argentinského lidu za osvobození Malvínských ostrovů z britské nadvlády* (RP 7. 4. 1983, s. 7); *argentinské vojenské operace na obranu Malvínských ostrovů* (RP 7. 5. 1982, s. 7). Pro toponymum *Falklandy* je doložen pouze jeden takový výskyt: *Argentina je připravena uspokojit britské zájmy na Falklandských (Malvínských) ostrovech* (RP 22. 4. 1982, s. 7).

V důsledku válečného konfliktu byl na stránkách *Rudého práva* název *Malvíny* využíván rovněž v symbolické rovině. Především se tato varianta pojmenování stala symbolem agrese, imperialismu a koloniální války vedené Brity a západními zeměmi vůbec: *bojové akce na Malvinách* (RP 22. 5. 1982, s. 7); *agresivní akce na Malvinách* (RP 11. 5. 1982, s. 7); *britská invaze na Malvíny* (RP 19. 5. 1982, s. 7); *okupace Malvínských ostrovů* (RP 20. 5. 1982, s. 7); *válka o obnovení nadvlády britského kolonialismu nad Malvínskými ostrovy* (RP 10. 6. 1982, s. 2); *koloniální okupace Malvín* (RP 21. 8. 1982, s. 7); *kolonialistické tažení britského loďstva na Malvíny* (RP 17. 11. 1982, s. 5); *k imperialistické agresi na Malvínských ostrovech* (RP 7. 5. 1983, s. 6). V dalších letech se podoba *Malvíny* objevila rovněž v souvis-

losti s jinými konflikty, v nichž se střetávaly zájmy Západu se Sovětským svazem a jeho spojenci. Cílem bylo připomenout historický kontext agresivního rozšiřování vlivu Západu: *Po loňské imperialistické invazi na Malvinách je nynější agrese proti Nikaragui dalším mezníkem na propastné cestě Washingtonu, ztrácejícího v Latinské Americe prestiž a důvěru* [...] (RP 11. 4. 1983, s. 6).

Ohlasem válečných událostí v české toponymii jsou také dvě pomístní jména vzniklá procesem transonymizace. V české anoikonymii najdeme *Malvíny* (Lázně Toušeň, okres Praha-východ) jako pojmenování chatové osady a přírodního koupaliště v místě někdejší pískovny. Název vznikl nepřímo – chatová osada označovaná jako *Flákandy*, tedy místo, „kde se lidé flákají“ – následně přesmykem *Falklandy*, byla pod vlivem zpráv o válečném konfliktu přejmenována na *Malvíny* (Olivová-Nezbedová, 2010, s. 395). Rovněž vodní nádrž poblíž Choryně (okres Vsetín) nese jméno *Malvíny*. Vznik toponyma objasňuje sdělení kronikářky obce, založené na vyprávění místního rodáka: „V 80. letech bylo v dané oblasti pole, které se později vybagrovalo na šterk. Po nějaké době to zaplavila spodní voda z Bečvy. V těsné blízkosti také tekł potůček, který se začal vlévat do vybagrovaného pole. Rybáři vodní plochu pojmenovali Malvíny a dali si to do rybářského řádu. Název Malvíny pravděpodobně vznikł podle Falklandských ostrovů. [...] Původně se této lokalitě v Choryni říkalo Choryňské šutráky“ (Jiríčková, 2018).

5. Závěr

Cílem studie bylo zkoumání vybraných zeměpisných názvů, *Podkarpatská Rus / Zakarpatská Ukrajina, Falklandy/Malvíny* a *Playa Girón/Zátoka svini*, nejenom jako geografických označení, ale především jako funkčně diferencovaných variant. Použití jedné z podob toponyma či proměny jejich používání v dobové publicistice odráží jejich politizaci, ideologizaci a současně reflektují jejich symbolickou či metaforickou/metonymickou platnost. Jedna z variant může být zcela vystřídána druhou, *Malvíny* místo *Falklandy*, *Zakarpatská Ukrajina* místo *Podkarpatská Rus*, a to včetně využití varianty vzniklé chybným překladem původního toponyma (*Bahía de Cochinos – Zátoka svini*). Poslední příklad ukazuje na další rozměr používání různých forem toponyma referujícího k témuž objektu, kterým je hodnoticí a hodnotová charakteristika dané varianty. Ta se realizuje buď implicitně (pejorativní charakter apelativního základu toponyma *Zátoka svini*), anebo je vyjádřena prostřednictvím kolokací typu v *proslulé Zátoce svini* (RP 10. 6. 1975, s. 6); *Výhráli jsme naši Zátoku svini* (RP 20. 7. 1973, s. 6). Specifičnost nahrazení jedné varianty toponyma druhou a její tematizace v politicky zaměřené publicistice (RP; viz též Dvořák, 1987, s. 321; Rybecký, 1987, s. 49) však kontrastuje s kontinuálním používáním vžité (standardizované) formy v odborném historickém diskurzu, jak ukazují podoby *Playa Girón* (Polišenský, 1964, s. 204), *Falklandské ostrovy, jižní pobřeží Kuby* (Oliva a kol., 1967, s. 558, 705, 1010), *Falklandy*,

Playa Girón (Polišenský a kol., 1979, s. 385, 533, 609, 611), *Falklandy* (nazývané též *Malvíny*) (Polišenský, 1982, s. 16), nebo v přehledových textech a encyklopediích, např. *Falklandské ostrovy* (*Malvíny*), *Falklandy* (ČTK, 1982, s. 7, 57, 180),³ *Falklandy – Malvíny* (Šlachta, 1982), *Falklandy*, *Falklandy* (*Malvíny*) (Jména států, 1982, s. 10; 1988, s. 10),⁴ *Falklandy*, *Malvíny*, *Playa Girón* (MČSE, 1985, s. 393; 1986, s. 917), *Falklandy* (Mikulín, 1987, s. 287).

Studie vznikla s podporou grantového projektu SGS č. 02/FF/2018–2019 *Vytváření reality prostřednictvím jazyka – kvalitativní analýza novočeských textů* (poskytovatel Ostravská univerzita, Filozofická fakulta).

PRAMENY A LITERATURA

- BENEŠ, E. (1946): *Šest let exilu a druhé světové války. Řeči, projevy a dokumenty z r. 1938–45*. Praha: Orbis.
- BILAVČÍKOVÁ, D. (1988): Na dotaz čtenáře. *Zakarpatská Ukrajina. Rudé právo*, 69, č. 306 (29. 12.), s. 5.
- ČTK (1982): *Amerika dnes*. Praha: Pressfoto.
- DAVID, J. (2013): Historická sémantika proprií. In: J. David – R. Čech – J. Davidová Glogarová a kol., *Slovo a text v historickém kontextu. Perspektivy historickosémantické analýzy jazyka*. Brno – Ostrava: Host – Ostravská univerzita, s. 100–125.
- DAVID, J. (2014): Kolokace vlastních jmen. In: E. Minářová – D. Sochorová – J. Zitková (eds.), *Vlastní jména v textech a kontextech*. Brno: Masarykova univerzita, s. 61–65.
- DAVID, J. (2017): Velcí lidé velké země na stránkách časopisu Lidé a země. In: L. Křížová – J. Martínek (eds.), *Od Karlova mostu ke Gottwaldovu. Osobnosti v názvech měst a míst*. Praha: Historický ústav AV ČR, s. 113–119.
- DAVID, J. – DAVIDOVÁ GLOGAROVÁ, J. (2016): Chrematonymy in Literary Texts – Illustrated with Short Stories by Bohumil Hrabal and Ota Pavel. *Acta onomastica*, 55, s. 61–68.
- DAVID, J. – DAVIDOVÁ GLOGAROVÁ, J. (2017): The Thematization of Proper Names in Travel Literature: Czech Travelogues of Visits to the USSR. *Slovo a slovesnost*, 78, 3, s. 195–213.
- DAVID, J. – DAVIDOVÁ GLOGAROVÁ, J. (2019a): Tematizace toponym v memoárových textech (na příkladu měst Hradec Králové a Písek). *Acta onomastica*, 60, 2, s. 199–211.
- DAVID, J. – DAVIDOVÁ GLOGAROVÁ, J. (2019b): Thematization of Place Names in Opinion Journalism: Czech Exile Politicians' Radio Speeches between 1938 and 1945. *Acta onomastica*, 60, 1, s. 7–23.

³ Údaje k 30. 6. 1982.

⁴ Údaje k roku 1981 a 1985/1986.

- DAVID, J. – KLEMENSOVÁ, T. (2019): Still Having a Conflict Potential? German and Hungarian Toponyms in the Czech and Slovak National Corpora Texts [online]. *Miscellanea Geographica*, 23, 3, s. 158–162. <<https://content.sciendo.com/view/journals/mgrsd/23/3/article-p158.xml>> cit. 2020-03-13.
- DAVID, J. – KLEMENSOVÁ, T. (2020): Between Cultural Heritage and Marketing. German Place Names in the Post-Communist Czechia. In: O. Felecan (ed.), *Multiculturalism in Onomastics* [rukopis, kniha v procesu přípravy].
- DVOŘÁK, L. (1987): *Rozpory a konflikty v rozvojovém světě*. Praha: Svoboda.
- ELLER, N. – HACKL, S. – EUPTÁK, M. (eds., 2008): *Namen und ihr Konfliktpotential im europäischen Kontext*. Regensburg: Vulpes Verlag.
- FIALA, J. (2016): *Jak se zbavit Castra. Kuba, Spojené státy a Československo ve studené válce*. Praha: Rybka Publishers.
- GOTTWALD, K. (1954a): *Spisy IX. 1939–1942*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury.
- GOTTWALD, K. (1954b): *Spisy X. 1942–1943*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury.
- GOTTWALD, K. (1955): *Spisy XI. 1943–1945*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury.
- HRBEK, J. (1999): *Válka o Falklandy*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- JIRÍČKOVÁ, M. (2018): E-mailové sdělení ze dne 10. 12. 2018.
- JMÉNA STÁTŮ (1982): *Jména států a jejich územních částí*. Praha – Bratislava: Český úřad geodetický a kartografický – Slovenský úřad geodézie a kartografie.
- JMÉNA STÁTŮ (1988): *Jména států a jejich územních částí*. Praha – Bratislava: Český úřad geodetický a kartografický – Slovenský úřad geodézie a kartografie.
- KOPŘIVOVÁ, Z. – POWER, G. – VOLLAMO VÁ, J. (2015): International Reporting of the Falklands War. Case Studies from Ireland, Czechoslovakia and Spain. *Dvacáté století – The Twentieth Century*, 7, 1, s. 25–40.
- MČSE (1985): *Malá československá encyklopedie 2*. Praha: Academia.
- MČSE (1986): *Malá československá encyklopedie 4*. Praha: Academia.
- LISIŇSKA, M (2015): Stosunki argentyńsko-brytyjskie w kontekście sporu falklandzkiego po roku 1982. *Ameryka Łacińska*, 89–90, 3–4, s. 73–100.
- LIŠČÁK, Vladimír (2009): *Státy a území světa*. Praha: Libri.
- MASARYK, J. (1948): *Volá Londýn*. Praha: Práce – Lincolns-Prager.
- MIKULÍN, A. (1987): *Vojensko-politický slovník*. Praha: Naše vojsko.
- NEJEDLÝ, J. – ŠOFAR, J. (2018): *Po práci legraci 3. Lexikon lidové tvořivosti z dob socialismu*. Praha: BizBooks.
- OLBRACHT, I. (1932): *Země beze jména*. Praha: Otto Girgal.
- OLIVA, P. a kol. (1967): *ABC světových dějin*. Praha: ORBIS.
- OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, L. (2010): Pomístní jména a jména místních částí v Čechách vzniklá z českých exonym spjatých s válečnými událostmi. In: J. David – M. Čornejová – M. Harvalík (eds.), *Mnohotvárnost a specifčnost onomastiky. IV. česká onomastická konference*. Ostrava – Praha: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě – Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., s. 389–396.
- PLESKALOVÁ, J. (2016): Onomastika. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 1240.
- POLIŠENSKÝ, J. (1964): *Stručné dějiny Kuby*. Praha: Nakladatelství politické literatury.

- POLIŠENSKÝ, J. a kol. (1979): *Dějiny Latinské Ameriky*. Praha: Nakladatelství Svoboda.
- POLIŠENSKÝ, J. (1982): *Dějiny Británie*. Praha: Nakladatelství Svoboda.
- POP, I. (2005): *Podkarpatská Rus*. Praha: Libri.
- PROŠEK, M. (2015): Zeměpisná jména. In: I. Svobodová (ed.), *Psaní velkých písmen v češtině*. Praha: Academia, s. 83–109.
- RP (1945–1989): *Rudé právo*, 25–69. In: *Digitální knihovna Kramerius* [online]. Národní knihovna České republiky. <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPeriodical.do?id=28566&it=0>> cit. 2018-11-26 – 2019-02-20. / In: *Digitalizovaný archiv literárních a kulturních časopisů* [online]. Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i. <<http://archiv.ucl.cas.cz>> cit. 2018-11-26 – 2019-02-20.
- RP-ILEGAL (1971): Ústav marxismu-leninismu ÚV KSČ (ed.), *Rudé právo 1939–1945*. Praha: Rudé právo.
- RYBECKÝ, V. (1987): *Vojensko-politické otázky mezinárodních vztahů (1980–1986)*. Praha: Naše vojsko.
- RYCHLÍK, J. – RYCHLÍKOVÁ, M. (2016): *Podkarpatská Rus v dějinách Československa 1918–1946*. Praha: Vyšehrad.
- ŠLACHTA, M. (1982): Falklandy – Malvíny. *Lidé a země*, 31, 10, s. 466–467.
- ŠRÁMEK, R. (1999): *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita.
- ŠRÁMEK, R. (2007): Onomastika. In: J. Pleskalová – M. Krčmová – R. Večerka – P. Karlík (eds.), *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia, s. 377–425.

Jaroslav David
jaroslav.david@osu.cz
Katedra českého jazyka
Filozofická fakulta Ostravské univerzity
Reální 5
701 03 Ostrava

Agata Rupińska
rupinskaagata@gmail.com
Katedra českého jazyka
Filozofická fakulta Ostravské univerzity
Reální 5
701 03 Ostrava